

5. Je današnja slovenska ekonomska misel komplementarna ali se medsebojno spodbija?

6. Kolikšno težo ima v politiki?

7. Bi utegnile biti politične razmere, ki se v Sloveniji zdaj nakazujejo, spodbudne ali depresivne za slovensko gospodarstvo?

8. Pričakujete tudi v Sloveniji večje, morda celo neobvladljive socialne pretrese zaradi predvidljivih gospodarskih težav (odpustov z dela, stečajev, zmanjševanja kupne moči, itd.)?

9. Gremo (ali smo prisiljeni iti) v popolno »restavracijo kapitalizma«, kot se nekateri bojijo, in to tudi očitajo sedanji politiki, ali pa bo vendarle še kaj ostalo od našega socializma (družbeni standard, vsaj določena mera socialne varnosti, skrb za nemočne in manj sposobne, pravica do dela, socialna pravičnost, itd.)?

10. Smo kot narod biološko in mišljenjsko dovolj močni, da lahko upamo v takšno gospodarstvo, ki bi nas moglo emancipirati tudi v nacionalnem in političnem smislu?

Teh deset točk vzemite bolj kot tezo, kot spodbudo za razmišljanje, v svojem prispevku se lahko dotaknete samo nekaterih vprašanj ali pa se odločite za temo in način njene obravnave, ki sta zunaj teh vprašanj, pa vendar relevantna za razmislek o našem gospodarstvu ta trenutek in o njegovih perspektivah ali težavah v bližnji prihodnosti, že jutrišnji. Lahko se odločite za obliko intervjuja (odgovori na vprašanja) ali za zaokrožen zapis o tej tematiki sploh.

Vnaprej hvala za prijaznost.
S spoštovanjem

Glavni in odgovorni urednik
Ciril Zlobec

Slovenija – Jugoslavija, kako dalje?

(iz daljše študije)

Prof. dr. France
Černe

Čas za intenzivno razmišljanje in odločitve

Kadar je za človeka kaj na razpotju, prihaja tudi čas za njegovo intenzivno razmišljanje in odločanje. Ni več pobega pred odločitvijo. To spoznanje velja tudi za vsak narod.

Trije dejavniki nas silijo v tem času h takšnemu razmišljanju. Eden je obča prebuditev ljudstva in narodov ne le vzhodne Evrope, ampak v vsem svetu, težeč k osebni in narodnostni svobodi; drugi dogodek je domač; je spopad okrog neuresničitve že zdavnaj zastavljenega projekta nekakšnega skupnostnega življenja južnih slovanskih narodov

v skupni državni tvorbi (Jugoslaviji), ki pa se je znašel v globoki krizi. Ali dokončno? In tretji? Je nujnost globoke gospodarske in družbene ureditvene pa tudi miselne preobrazbe, ki deloma že poteka, da bi kolikor toliko nadomestili zamujeno.

Predmet razprave sem torej nakazal, o čem moramo razmišljati skupno kot narod, širše kot narodna (slovenska) družba in kot posamezniki. Se pravi, tudi vse vede oziroma njihovi predstavniki, ki jih goji slovenska družba, med drugim tudi ekonomska.

Pri tem pa, naj mi bo dovoljeno, moram vendar nekoliko omejiti (in opravičiti) vlogo oziroma moč slednje.

Najprej, *ekonomske teorije (vede)* ne smemo razumeti kot čisto eksaktne vede (kot so naravoslovne), zlasti če gre za multidisciplinarni predmet, kot je ta; ekonomija lahko razmišlja za praktično opcijsko rešitev le razponsko, alternativno-variantno. Čeprav to ne pomeni, da nima o vprašanju kaj reči. Spomnimo se, da se je ekonomija kot veda rodila kot »politična ekonomija«, tudi kot »nacionalna ekonomija«; moramo vedeti, da je A. Smith – kot njen oče – razumel nalogo politične ekonomije, da raziskuje metode, kako povečati bogastvo naroda. Ne glede na to, da se je sodobna ekonomija od tako začetno formulirane naloge vede precej oddaljila in postala bolj abstraktna, tehnično analitična (politično nevtralna) ekonomska veda, ki vidi svoj raziskovalni predmet v abstraktno zamišljenem tržnem gospodarstvu.

In ne nazadnje, izbrano razpravo o narodnem (nacionalnem) gospodarstvu je potrebno razumeti kot aplicirano, normativno (ne kot čisto teoretično) razpravo.

O nekaterih teoretično-praktičnih ureditvenih dilemah

Takó imenovano narodnostno vprašanje se je v sodobni zgodovini pokazalo kot mnogo širši problem, z novo vsebino v novih razsežnostih, kot pa je bilo dosedanje mnenje. Na drugi strani ni preprosto enega modela (kalupa), po katerem bi mehanično, kompleksno reševali t.i. narodnostni problem. Ta tudi ni enak v različnem obdobju oziroma v različnih okoliščinah. Zato je zgodovina končno edina reševalka tega problema.

Pa vendar! Ali res ne moremo kaj določnega reči o njem? Odgovor je vsekakor, da lahko.

Evolucija pojma narod (narodnostno)

– Prvič, zgodovinsko lahko govorimo, da je bil človeški rod (kot prebivalec tega planeta) vedno razdeljen v skupine, skupnosti: od plemen in rodov, ljudstev, za katere sta bili bistveni »kri in gruda« (»Blut und Boden«), do sodobnih narodov oziroma narodnih-družbenih skupnosti. Prav tako je zanimivo, da so se vse te skupnosti že zgodaj med seboj povezoval in združevale, na eni strani v trdnejše državne oblike (ki so bile tako mešanica (na)rodne pa tudi razredne-oblastne skupnosti), po drugi pa iz raznih razlogov v širše zveze – prostovoljno ali prisilno, večkrat zaradi zaščite pred sovražnikom. Ti procesi združevanja so potekali navzkrižno in ciklično.

Takó govorim o starejših narodih kot o novih narodih, ki na novo nastajajo ali se na novo porajajo oziroma se zavedajo (danes smo priča, da

se pojavljajo narodi ali etnične skupine [skupnosti], ki jih je tako rekoč zgodovina že odpisala).

– Glede tega se med seboj spopadata *dve teoriji*: ena trdi (sem spada tudi ortodoksna marksistična teorija), da so narodi zgodovinski produkt, recimo po Marxu meščanske (kapitalistične) družbe oziroma kapitalističnega produkcijskega načina. Brž ko ta družba propade, izginejo tudi narodi in narodnostna vprašanja. Teza je, da je ta proces objektivno nujen – kot rezultat nadaljnjega razvoja kot podružbljenja produktivnih sil. Narodi se spreminjajo preprosto v (človeško) (z)družbo, ki bo sestavljena le iz nekih skupnosti (asociacij). Zato je Marx razglasil proletarijat za anacionalen subjekt zgodovine (za internacionalista), ki bo z ukinjanjem države in z odpravljanjem razredov odpravil tudi narodnostni problem in samega sebe – kot razred.

Vendar se kaj takega ni zgodilo. Še najmanj v Sovjetski zvezi, kot prvem poskusu oblikovati družbo kot novo združbo. Nasprotno, danes je v Sovjetski zvezi nerešeno narodnostno vprašanje med prvimi vzroki tudi za njen konec.

Vprašali se bomo, zakaj stopajo *narodi ponovno* tako vehementno in pomembno v *zgodovino* (še posebej v Evropi; spomnimo se na misel Gorbačova o prihodnji Evropi kot »skupnem domu narodov«, ne držav)? Ali ni to anahronizem? Še posebej, če z druge strani govorimo o nujnem odpravljanju državnih mej ali celo samih držav, češ da zahtevajo nekaj takega same internacionalizirane, svetovno podružbljene produktivne sile.

Menim, da takšen tok razvoja ni anahronizem, ker je v skladu s tezo, da celota (svet, kot človeški rod) lahko živi le prek relativno samostojnih delov. Če se torej stroge državne, tudi unitarne ureditve umikajo in se pojavlja zopet »enota« – narod, narodna skupnost, mora biti za to določen razlog.

Samo postavljamo *tole tezo*:

1. da narod ali tudi manjša regionalna združba, skupnostna enota postaja bolj ustrezna enota za uveljavljanje človeka kot svobodne individue kot pa (močna) država in

2. da je ponovno odkrivanje naroda ali delov naroda kot zaokroženih regionalnih skupnosti in njihovo trdnejše povezovanje v neko funkcionalno in odprto skupnost (ne več kot klasično državo) v skladu z razvojem t. i. sodobnih produktivnih sil, to je v skladu s sodobnim produciranjem, organiziranjem, upravljanjem ne le skupnosti, ne le gospodarskih zadev, ampak vseh družbenih dejavnosti kot celote.

Drugače povedano, moja teza je: s *tretjo znanstveno-tehnično revolucijo* (s povečanim pomenom znanja in tehnologije namesto fizičnega kapitala in rutinskega dela, z razvojem visoke tehnologije, še posebej z novo informacijsko tehnologijo, z novimi surovinami in viri energije kot viri produkcije, z novimi transportnimi in komunikacijskimi pripomočki itd.) se je bistveno preobrazila t. i. produkcijska funkcija kot izrazna oblika novega produkcijskega načina. Zaradi tega ni le mogoča, ampak celo nujna drugačna ureditvena oblika družbenih skupnosti. »Akcent« se prenaša na posameznika (čep prav z drugačno vsebino), na skupino (team, tudi družino) – kot ustvarjalca – podjetnika, ki praviloma uspešneje (zainteresirano) organizira dejavnosti v majhnih (med seboj tesno povezanih) poslovnih enotah v okviru nadaljnje delitve dela. To zahteva tudi drugačen tip medosebne komunikacije – v prvi vrsti bolj osebne, seveda ob razvitejših tehnoloških

pripomočkih. To postopno oblikuje tudi nove medčloveške odnose, čeprav navidezno bolj izolirane, dejansko pa bolj skupnostne-odvisnostne; zaradi tega se ustvarjajo na določenem ozemlju nove vezi pripadnosti tisti zaokroženi (funkcionalni) skupnosti, ki je med drugim tudi nova prenovljena narodna, etnična skupnost ali tudi narod (kot trajna kategorija zgodovine).

Pomembno je ugotoviti:

1. da »ta« narod ni nujno združen v strogi državni skupnosti,
2. da sicer krvna in grudna zveza še obstajata, nista pa edini ali najpomembnejši (npr. v slovensko narodno skupnost se danes normalno vživljajo tudi predstavniki drugih etničnih skupin kot »naši sonarodnjaki«).

In narobe, da država, v kateri pripadnik kakega naroda »živi«, ni edini izraz zgodovinsko ustrezne in nujne narodove suverenosti.

Po moji tezi je *suverenost naroda* potrebno razumeti dinamično in kot napredno dejanje:

1. kot spodbudno obliko življenja za ustvarjalno delovanje članov narodov (skupnosti) in
2. kot neposreden prispevek k večjemu življenjskemu zadovoljstvu posameznikov – da urejajo skupaj svoje zadeve, da živijo skupaj (so)rodstveno in kot sonarodnjaki.

– Na podlagi povedanega se krha predstava o enovitem modelu *države* ali državne skupnosti kot najvišjemu cilju organizirane individue. Recimo, klasične predstave ali o unitarni državi ali o federaciji, o konfederaciji, o uniji itd. nimajo več iste vsebine in pomena kot nekdanj, ali pa so ime za nekaj, kar je bilo verjetno ustrezno za obdobje klasičnih nacionalnih držav, ki so skrbele za red in v ožjem državnem (domovinskem) interesu za varnost ter za vse funkcije državljanov.

Danes ne več tako redko uporabljajo npr. pojem federacija v drugačnem, dvojnem pomenu: za zvezo (združitve) držav federalnih enot oziroma narodov in kot federacijo (združenje) »državljanov« kot svobodnih individuov.

– Pa je moja nadaljnja teza:

1. da je vsaka večja *federacija*, čim večja je, tem bolj, tudi vse bolj je prava država, odtujena tako od federalnih enot oziroma od narodov, ki jo sestavljajo kot od posameznikov; da nujno teži k unitarni državi, še posebno, če gre za asimetrično velikost federalnih enot;

2. da se bo to spoznanje slej ko prej pokazalo kot veljavno tudi na primeru Združene kot verjetno federativne Evrope; že zaradi združitve dveh Nemčij v eno, ki bo v prihodnji federaciji še bolj izstopajoča, in drugič, glede na njeno verjetno širjenje tudi na sedanje »vzhodnoevropske« države;

3. zato je potrebno predvideti oziroma (in) težiti, da se bo Evropa vse bolj spreminjala v združenje (»skupni dom«) vseh evropskih narodov, različnih etničnih in regionalnih evropskih skupnosti. V nasprotnem primeru lahko postane združena Evropa nekje v prihodnosti vse bolj asimetrična in unitarna federacija, pod vodstvom kakšne X države.

Če takó razumemo federacijo, potem nas ne preseneča, da dolgoletna diskusija pri nas o ustavnih spremembah, o enotnem jugoslovanskem trgu itd. ni mogla obroditi sadov, ker so razpravljalci razumeli s federativno ureditvijo nekaj različnega. Toda ta različnost ni izmišljena, je tako rekoč zgodovinsko zakodirana v različnih narodnih, kulturnih, civilizacijsko vrednostnih, etičnih itd. ustrojih.

– Vse to pa nas na koncu navaja na sklep, da moramo modelsko vnaprej dobro premisliti, kaj je npr. federacija, kaj mora vsebovati določena ureditev kot federacija ali konfederacija itd., da bi potem lahko zgodovinsko pretehtano sklenili z vidika narodnostnega (in narodovega) »izračuna«, kaj pridobivamo in kaj izgublamo z bivanjem v federaciji, v konfederaciji ali v čisto samostojni državi (problem poenostavljam na to alternativo).

Federacija, konfederacija in unitarna država z ekonomskega vidika

– Ugotovil sem že, da se ekonomska teorija relativno malo ukvarja s federativno urejenim gospodarstvom (ZDA niso pravi primer federacije kot zveze samostojnih »nacionalnih« enot). To pa ne pomeni, da v ničemer.

Ekonomisti praviloma razumejo *federacijo* kot zvezo (združenje) nekaterih prej samostojnih držav ali narodov, v določeno skupnost – celoto, v kateri se odpravljajo bistvene razlike v politični ureditvi pa tudi ovire za prosto gibanje ljudi, blaga, kapitala in delovne sile in enotnega denarja. Drugače povedano, federacija je hkrati politično ureditvena in gospodarska federacija. Federacija torej predpostavlja obenem politično in gospodarsko federacijo. Ena ni mogoča brez druge.

Zato pa so potrebni poleg skupne vlade, skupne obrambe tudi skupno vodenje zunanje (tudi gospodarske) politike, enotni denarni sistem, skupni nadzor nad komunikacijami in vsaj temeljno, tudi skupno fiskalno politiko. S tega vidika so nekateri mnenja, da bi bila konfederacija manj učinkovita zveza kot federacija. Tu pa se pričenjata razhajanje in razprava.

Prvič, za oblikovanje federacije (tudi za konfederacijo) morajo biti določeni vzroki (pogoji). Ti so ali neekonomski (recimo varnost, skupna obramba, mednacionalna navezanost itd.). Je teza: kolikor ljudje različne narodnostne pripadnosti ne »čutijo« ničesar skupnega, kolikor so pripravljeni podrediti se volji večine naroda, ki mu pripadajo oziroma narodni vladi (zaradi skupnih vrednosti, skupnega prepričanja, interesov, kulture), ne pa zvezni vladi, v tem primeru federacija ne more biti učinkovita ureditev ali »bo« zelo neučinkovita. Recimo, da nekateri narodi danes v Jugoslaviji menijo, da bi bolje živeli v suvereni državi kot pa v federaciji. Če bi ob takšni njihovi zavesti izoblikovali konfederacijo namesto federacije, težko verjamem, da bi bila ta kaj bolj učinkovita kot federacija.

Dokazi s tega vidika se nagibajo k tezi, kolikor gre res za takšne različenosti oziroma za tako malo skupnega, da ni mogoča ne federacija ne konfederacija. Ali pa ni morda kaj drugega, kar bi govorilo v prid federacije?

Navedimo za primer nastanek SFRJ. To je bil poskus, da KPJ po zmagoviti vojni oblikuje Jugoslavijo v federativno ureditev na temelju marksističnih-komunističnih načel, med katerimi je bila tudi ideja o narodu kot prehodnem produktu zgodovine, o čemer sem že govoril, oziroma na podlagi novega koncepta socialističnega družbenoekonomskega sistema, ki se je, kot nam je znano, dejansko izoblikoval v birokratski kolektivistični sistem. Federacija kot takšna državna ureditev ni mogla zadovoljiti ne posameznih narodov v nji ne državljanov bodisi glede uveljavitve temeljnih človeških pravic, demokracije pa tudi glede na aspiracije na boljši standard. Eden od argumentov pri zagovornikih nove (recimo, liberalne), *bolj demokratične federacije* je, da je potrebno takšno federacijo zavreči in jo izoblikovati na novih, demokratičnih temeljih, na tržnem gospodarstvu, pa bodo

posamezni narodi pristali, da živijo v njej. To je argument tudi Markovićeve vlade, to je teza tudi predstavnikov mnogih zahodnih držav, ki hočejo videti Jugoslavijo v Evropi kot demokratično, federativno državo z razvitim tržnim gospodarstvom. Pustimo za zdaj ob strani politično plat te drugačne variante federacije in se usmerimo na tezo, da je mogoče izoblikovati federacijo kot zadovoljivo skupnost za vse njene dele na temelju tržno-kapitalskega sistema, kar je tudi Markovićeva teza. Nekateri temu nasprotujejo in pravijo: Res je, tržno gospodarstvo zahteva svobodni trg blaga (proizvodov in storitev), kapitala, denarja, manj dela, ne pa takšne demokracije ne federativne ureditve, ki bi rušila pravni red, avtoriteto osrednje vlade in interese kapitala itd. In v dokaz navajajo države, kot so (bile) Tajvan, Južna Koreja, Čile in druge, ki so razvijale tržno-kapitalsko gospodarstvo ob, lahko bi rekli, celo avtoritarni državi.

Menim, da je s tega vidika potrebno tako razumeti stališče nekaterih zahodnih vlad, da želijo videti v Jugoslaviji tržno gospodarstvo, toda tudi enotno državo ter celo močno federalno vlado. Podporo za takšno varianto federacije, za uspešno federalno vlado itd. najdemo tudi doma, in sicer v vseh okoljih, ne glede na narodno pripadnost (recimo sedaj pri sprejemanju dopolnil ZIS k zvezni ustavi). Podporniki so najprej mnogi direktorji iz menežerske strukture širom po državi, pa tudi drugi poslovni ljudje. Markovičev koncept brani celo (še preostala) monopartijska struktura nekaterih republik in pokrajin (morda v prihodnosti celo vodstvo Srbije) kot boljšo varianto, kot pa, recimo, eskalacijo »demos« oblasti v Sloveniji in Hrvaški. Pa tudi del inteligence, zatem del delavstva, bivši borci itd., kot rešitev njihovih problemov v Markovičevi reformi.

Tako da se kot ekonomist zopet vračam k vprašanju, kako vendar vsestransko razumsko ter razumno (ne čustveno – evforično) presoditi, katero opcijo izbrati (čeprav je malo verjetno, da bo razvoj šel ali da bo zgodovina šla po čisto razumsko načrtani poti).

Ekonomska analitična teorija, ki nima laboratorijskega preizkusa za ugotavljanje pravilnosti ali nepravilnosti kakšne socioekonomske ideje, ima na razpolago tri ali štiri postopke za testiranje »resnice«; prvič je to notranja logična presoja konsistentnosti kakšne teorije in njena skladnost z zgodovinskimi trendi, drugič je lahko to že opravljena, podobna rešitev druge, tretjič, gre za kakšno možno simuliranje te ali druge različice kot »boljše«, in ne na koncu, to je nekakšna zgodovinska metoda pri poskušanju uvajati drugačne oblike ter »takojsnje« popravke, kolikor eksperiment ne daje zaželenega uspeha.

Pustimo ob strani nemožnost takšnega realnega uvajanja novih odnosov ali institucij ali instrumentov v družbo oziroma v gospodarstvo in si zamislimo, da je to možno. Tedaj predlagam tale postopek:

Predpostavimo, da je dosedanja federacija draga, zapravljava, da s svojo urejenostjo ne omogoča bolj učinkovitega gospodarjenja itd. To je, da so njeni stroški večji, kot bi lahko bili, ki odpadejo na federalno enoto v plačilo, in obratno, da bi bila učinkovitost večja, če bi bila »nacionalna« družba organizirana kot suverena tvorba. Kako bi to prednost, to je boljše stanje dokazali oziroma izračunali? Nekateri predlagajo uporabo ideje italijanskega ekonomista V. Pareta, ki (parafrazirano) trdi, da gre za izboljšanje položaja v kombinaciji ekonomskih virov, tudi za učinkovitejšo ureditev v našem primeru, ko je, recimo z reorganizacijo, s preureditvijo gospodarstva oziroma družbe večina (da ne rečem vsakdo) na boljšem oziroma jih bo

več na boljšem kot tistih, ki bodo na slabšem (ne po svoji krivdi)? Optimum dosežemo, kadar takšnega stanja ne moremo (ne smemo) spremeniti, saj bi bil v tem primeru zaradi spremembe kdo zopet na slabšem, ne po svoji krivdi oziroma glede na njegovo produktivnost (učinkovitost). Dokaz, da smo dosegli optimum, bi bilo stabilno (ravnotežno) stanje v gospodarstvu ali v družbi. Čeprav je načelo zelo abstraktno in statično ter ga ni mogoče kvantificirati, pa naj nas vendar vodi v nadaljnji analizi.

Da bi zvedeli, kakšno je stanje in kakšno bi lahko bilo boljše (kot posledica preureditve), moramo *ovrednotiti* vse vnose (inpute) in iznose-rezultate, učinke (outpute) v nekaterih, praviloma, mednarodnih vrednostih oziroma moramo bilančno ovrednotiti vse razpoložljive gospodarske vire ali zmogljivosti (v tem primeru v Sloveniji), prav tako naše intelektualne sposobnosti v potencialnih učinkih, ovrednotenih po dejanski tržni ali obračunski vrednosti v obliki potencialnega (možnega) producirane ga narodnega dohodka (na prebivalca).

In sedaj, če katerakoli primerjana ureditvena oblika »naroda« poveča celotne narodne stroške produkcije družbenega produkta ali pa če zmanjša ekonomski presežek, je vsaj kratkoročno gledano ta ekonomska oblika ureditve inferiornejša. In obratno.

To je seveda zelo preprosta ideja, v kateri nismo ugotovili npr. naše zainteresiranosti, pa tudi organiziranosti itd. pri realizaciji naših produktov na trgu. Ta sposobnost je pa zopet odvisna v mnogočem od prevladujočega sistema in motiviranosti, ki, recimo, pri nas daje takšne učinke, v Srbiji ali na Kosovu pa drugače.

Pri tem bi morali izračunati še vse potencialne (dodatne) t. i. zunanje in notranje negativne in pozitivne ekonomske in neekonomske učinke ene ali druge odločitve. A tudi obratno, nismo še obračunali (še prej inventarizirali) naše različne deficitarnosti, ki bi se v mnogočem šele pokazale, ko bi pričeli uresničevati določen (pre)ureditveni model (projekt), (o tem bom govoril kasneje).

Zato bo *takšen izračun* takoj pod mnogostransko kritiko.

1. Bodo kritiki, ki bodo dejali, da ni fair uporabljati družbene stroške sedanje (birokratsko administrativne) federacije, potrebno je stroške in učinke primerjati z novo, prihodnjo demokratično, mnogostrankarsko federacijo, ki bo temeljila na pluralizmu lastninske strukture, na tržnem sistemu itd.

To kritiko sprejemamo, čeprav nima v primerjalno statičnem računu (danes) nobene vloge, ker gre za špekulacijo, kakšna »bo« prihodnja federacija (ki je še ni).

2. Takšna analiza po mnenju drugih vsebuje tudi vrednostne norme ali sodbe, zaradi tega sklepi ne morejo biti ne univerzalni ne natančni (za vse).

3. Tako imenovani ureditveni, družbeno gospodarski izračun se kosa z drugimi izračuni, npr. s političnim, socialnim, kulturnim itd., pravijo tretji. Recimo, da večina narodne skupnosti razume narodovo svobodo, narodno neodvisnost (suverenost) kot najvišjo vrednost, večjo kot celo pridobljeno ekonomsko večvrednost (presežek). Gre torej za problem neke vrste kompenzacije – politične, kulturne itd. prednosti pred ekonomsko (npr. litovski primer), seveda za sedanje, živeče generacije (zato je večinski sklep vsakega naroda sklep sedanjih dejavnih generacij, ki imajo tako veliko odgovornost pred naslednjimi rodovi).

So pa še nekatera čisto praktična odprta vprašanja, recimo za Slovenijo:

1. Ena od dilem je, ali biti samostojna slovenska država (če gre za to izbiro) ali ostati sami ali pa federirati ali konfederirati s Hrvaško, ali še s kom.

2. Drug praktičen problem je, vsaj še danes, pravna nejasnost, čigava so sredstva v družbeni lasti.

3. Tretji problem bi bil, ali bi se recimo z osamosvojitvijo Slovenije gospodarsko politične in državno vojaške meje na Balkanu še bolj zaprle in postale celo vir nove nestabilnosti (to bi prav gotovo povečalo stroške suverenosti).

4. Odprto je tudi vprašanje, ali bi odobraval takšen postopek Evropska skupnost oziroma ali bi nas zaradi tega hitreje sprejela kot polnopravno članico ali ne.

Drugače povedano, po vseh dodatnih (pozitivnih in negativnih) vrednotenjih (iz)račun (oziroma vrednotenje) ni več jasen ali prepričljiv, kot je bil morda na prvi pogled ali v prvi aproksimaciji, vsaj ne ocenjeno kot čisto razumno dejanje.

Ali v enem sklepnem odstavku rečeno: izdelati gospodarski račun in na njegovi podlagi sprejeti projekcijo in program za preobrazbo Jugoslavije v konfederacijo ali v osem, šest, ali dve ali tri samostojne države, je v določenem pogledu donkihotsko in nezgodovinsko dejanje. Zgodovina se namreč vedno odvija samo deloma v znanem, deloma v neznanem koordinatnem sistemu različnih predvidenih in nepredvidenih sil (komponent), to pa zahteva mnogo politične modrosti.

Čeprav, tako vsaj menim kot socioekonomist, bilančna analiza ne bi bila odveč. Že na podlagi same predložene metodologije, z vnašanjem nekaterih uradnih podatkov zadnjih desetih let bi lahko trdili »na oko«, da nam takšna neučinkovita, administrativno birokratsko urejena federacija ni v korist. Pa tudi, da se Slovenija ne more dalje in učinkovito razvijati, odrezana ali ne vključena, seveda razumno, v evropske in svetovne tokove in institucije – prek zvezne Jugoslavije ali brez nje.

Menim pa, da bo izid bitke za uveljavitev slovenske samobitnosti v katerikoli okoliščinah veliko odvisen, kako *temeljito in enotno bomo zastavili koncept (model) nadaljnega našega – materialnega, družbenega in duhovnega samorazvoja.*

Enoten (skupen) slovenski koncept (model) razvoja. Ali ga imamo?

Glede na vso resnost zgodovinskega trenutka, moram žal ugotoviti, da imamo še kaj malo otipljivega, čemur bi lahko rekli: izdelani koncept za reševanje slovenskega vprašanja in nadaljnji razvoj slovenske družbe s trdnim pogledom na vključitev v jutrišnjo Evropo. Zato je geslo »Evropa zdaj« marketinško »hit« geslo, ki bolj zavaja, kot pa usmerja. Za sedaj smo za Evropo le bolj tranzitna dežela za njihove tovarnjake. Gre dejansko za »Slovenijo zdaj«.

Razčiščevanje nekaterih temeljnih vprašanj

Prav zato menim, da moram spregovoriti o *nekaterih bistvenih elemen-*

tih slovenskega vprašanja in njegovega reševanja v novih (sedanjih) okoliščinah.

– V imenu t. i. narodne zavednosti moram takoj zavrniti *dve usmeritvi*: ena je anacionalna – kozmopolitska, druga je nacionalistična. Obe sta zastranitev v narodovi zavednosti. Prvim odgovarjam, da je iskanje narodne identitete za vsakega genska potreba za oblikovanje njegove osebnosti; drugim pa pravim, da je nacionalizem patološka motnja v človeku in narodu, ki povratno vpliva na nevrotični nemir in na dejanja, škodljiva narodu.

Za to, da si Slovenec, ni potrebno, da javno nosiš kak znak pripadnosti, podobno kot nosijo nekateri našivek »I like Priestley«. Slovenec, kot je »mati djala«, pomeni, da me je hranila s človeškim mlekom, ki ni generično ne slovensko, srbsko ali kosovsko, zato je pričakovati, da se bo pravi Slovenec vedel človeško (kot človek), to je razumsko in razumno, humano, kulturno, moralno in pod., v slovenski obliki, s slovensko posebnostjo. V tem pomenu je »pravi« Slovenec zavezan, da se bori proti vsem oblikam nacionalizma – proti domačemu in proti nacionalizmu drugih narodov.

– »Slovensko« kot definirano razvito »človeško« zahteva takó *reševanje t. i. slovenskega problema* človeško in slovensko. Takšna usmeritev ne more biti naperjena proti nikomur, mora pa vsebovati vse tiste obrambne mehanizme, ki bi nastopili v primeru, ko se ne bi kdo drugi držal te človeške formule. Slovenskemu narodu s tega vidika pogosto očitajo egoizem. Če pa je že (ker je problematično, kaj z njim razumemo) in je usmerjen k boljšemu zadovoljevanju potreb ter k napredku, na temelju delovno-ustvarjalne vneme, ne more biti nikomur v škodo. Nasprotno, prepričan sem, da brez ustvarjalnega in kultiviranega individualizma ne more biti napredka.

Taka usmeritev pa nam narekuje kot članom naroda in kot predstavnikom stroke ali sistema, da izhajamo od *naroda – družbe kot* (relativne) celote (znana je sistemska ugotovitev, da celota ni preprosto seštevek delov, narod torej ne vsota posameznikov), to je, kot biodemografske, ekološke, gospodarske, socialne, kulturne itd. funkcionalne celote. Vsako prekmerno parcializiranje narodove biti v izolirane segmente in aktivnosti oziroma ozemlja mora pomeniti funkcionalno in ozemeljsko parcializiranje slovenske družbe in tiste njene skupne zavesti, ki je pogoj za normalno življenje in funkcioniranje institucij slovenske družbe.

– Pa sem zato nadalje mnenja, da ureditev slovenske družbe in njene razvoja ni le zadeva ali naloga samo posameznikov kot državljanov, volilcev, ne le zadeva političnih strank, ampak tudi, in še posebej vseh, že obstoječih ali nastajajočih *narodnih institucij*, prek katerih živi in bo živel slovenski narod tudi v prihodnosti. S tem ne mislim na nekatere umetno izoblikovane institucije, kot so bili npr. sisi, ampak na tiste avtohtone in avtonomne institucije slovenske družbe, brez katerih se ne more normalno reproducirati in razvijati kot urejena skupnost.

– Reševati uspešno narodnostno vprašanje v sodobnem pomenu besede pa pomeni prav tako, da ne smemo biti preveč in nostalgичno zazrti nazaj v *tradicionalno življenje svojega rodu*, ker razviti svet ali Evropa ne upošteva pri vstopu kot prvo legitimacijo starih šeg, navad in viž, ampak znanje, znanost, tehnologijo, poslovnost, produktivnost, razvito kulturo, demokratičnost in še kaj. Res pa je tudi: narod (še posebej majhen), ki bi

bil zazrt samo v visoko tehnologijo in znanost, spregledal pa bi rodno grudo ali se je celo sramoval, ne bi imel več *raison d'être*, da je še narod.

– Narod, ki je uveljavil sebe ali teži uveljaviti kot *pravo človeško entiteto*, pa ne more, da ne bi podal roke vsem bližnjim in bolj oddaljenim narodom, s katerimi po teoriji igre, lahko igra ali kooperativno igro, ki ga lahko pripelje tudi do ožjega povezovanja, če oceni, da gre za igro po dogovorjenih pravilih, ali pa »zaigra«*»* nekooperativno igro ali celo odstopi od igre, če kot »igralec«*»* spozna, da je izigran, ker se igra ne odvija po pravilih. Mislim, da sem bil simbolično jasen.

Nekaj tez za slovenski socioekonomski razvojni model (projekt)

– Menim, da bi moral temeljiti naš socioekonomski model (nadalje na kratko model) na *ideji samorazvoja slovenske družbe*, to pa ne pomeni avtarkični razvoj. Samorazvoj namreč razumem kot razvoj, ki se v prvi vrsti zanaša na lastne razvojne, produktivne sile, v primarnem interesu same slovenske družbe, ki vsrkava vse dosežke drugih narodov oziroma družb in ne omejuje načrtno razvoja drugih družb, čeprav se tekmovanju z njimi ne more izogniti.

Njegova *projekcijska opcija in logika* bi bila naslednja: zavedam se primerjalnih, že obstoječih in potencialnih prednosti ter deficitarnosti oziroma nekompletnosti zmogljivosti slovenske družbe, bodisi zaradi pomanjkljivih naravnih virov bodisi zaradi zgodovinskih pomanjkljivosti in napak oziroma neuporabljenih zmogljivosti; zato sem mnenja, da je potrebno najprej projektirati tri korekture in tako dobiti novo kritično zagonsko maso: popraviti napake iz preteklosti, opraviti in dodelati projektne usmeritve ter čimprej odpraviti zakasnitve v razvoju.

Model bi torej moral *izhajati od dosežene ravni, rezultatov* in napák *preteklega razvoja*, nadalje od svetovnih razvojnih trendov in inventarizacije naših sposobnosti za »skok naprej«, seveda izhajaje od narodovih preferenc, točneje od individualnih, skupnih in splošnih potreb. Pri tem ne gre toliko za zaostajanje kvantitativne rasti oziroma obratno za negativno rast različnih bolezni slovenske družbe, pač pa za skrb za odmiranje tistega sodobnega (ne nostalgичnega) razvojnega naboja slovenske družbe, na podlagi katerega je lahko slovenski narod edino vpisan v evropski in svetovni register narodov, recimo pod simboličnim geslom: priden, ustvarjalen, nagnjen k dinamiki, razumen, široko razgledan, kulturen, kooperativen in tekmovalen, demokratičen, samoorganiziran in samozagnan za vse napredno na tem svetu.

Temeljna *napaka prejšnje oblasti*, nekako tam od šestdesetih let dalje, je bila v prvi vrsti v tem, da sta prevladala koncept in usmerjanje razvoja Slovenije, ki sta bila *malo v skladu* s tretjo ali celo z začetno četrto znanstveno-tehnično, informacijsko revolucijo v svetu, s premaknitvijo produkcijske funkcije od klasične, fizičnodelavno ekstenzivne, z zastarelo kapitalno opremljenostjo k novi funkciji z lahko – srednje in visoko razvito tehnologijo, z lahkim, toda intenzivnim in mobilnim kapitalom, v kombinaciji z individualnim ter skupinskim ustvarjalnim delom, podjetniško povezanim in oprtim na sodobno znanje, ožje na znanost oziroma izobraženost.

Takšna kratka *generalna razgrnitev obrisov oziroma projekta urejanja* in nadaljnjega razvoja slovenske družbe, kot ga seveda osebno vidim, pa zahteva (bo zahtevalo) podrobno nadaljnjo teoretično in operativno *obde-*

lavo posameznih problemov in področij, (ne glede na to, v kakšni obliki se bomo vezali z drugimi narodi.) Ker je to predmet daljše razprave, bom probleme oziroma področja in smeri samo strnjeno nakazal:

– Najprej bi bilo potrebno izdelati za projektiranje strategije razvoja, za prestrukturiranje družbene, ožje gospodarske dejavnosti *ново sektorsko kategorizacijo*. Mnenja sem, da je dosedanja statistična kategorizacija zelo malo uporabna. Predlagam štiri kombinirane dvopolne sektorske kategorizacije:

1. na sektor (dejavnost), ki skrbi za redno preskrbo (reprodukcijo) družbe, in dejavnost (sektor), ki predstavlja razvojni nucleus družbe,
2. na produktivno dejavnost v novem pomenu besede in na ožje pojmovano neproduktivno dejavnost,
3. na dejavnost, ki temelji na klasični polindustrijski ali industrijski produkcijski funkciji, in na tisto dejavnost, ki temelji na novi, rekel bi, poindustrijski funkciji,
4. na dejavnost, ki skrbi s produkti za domačo prodajo, in na dejavnost, ki je v celoti ali pretežno usmerjena na zunanje trge.

– Prav tako bo potrebno izdelati *novi organogram družbe*, s katerim razumem novo organizacijsko zasnovo družbe (vsekakor na malokar predstavljeni novi kategorizaciji dejavnosti). Gre za to, da klasifikacija na različne dejavnosti, kot npr., na produktivno in neproduktivno dejavnost, na gospodarske in družbene dejavnosti, na gospodarstvo in državo itd., ni več ustrezna. Gre za oblikovanje t. i. ožjih in širših koncentričnih krogov, ki se plečejo v mrežasto zasnovano družbeno organizacijo s tako imenovanimi jedri (ta niso klasični komandni centri).

– Tudi dosedanje statistično predstavljanje *socialne strukture* naše družbe ni več točno (in bo vse manj); teoretično analitično pa nevzdržno. Potrebno se je zavedati, da nismo in ne bomo več amorfná množica delovnih ljudi, ki jih vodi avtorska stranka. Novo razvijajoča se slovenska družba bo po sestavi mnogo bolj heterogena – več plastno slojevita, drugače hierarhična, z novim vodilnim slojem, o tem pa v tej razpravi ni mesta za podrobno razpravljanje. Poudarim naj le to, da novi vodilni produktivni sloj (tudi elita v ustvarjalnem, ne v monopolnem pomenu) ne bi smel biti (preveč) neproduktivno in rentniško lastninsko usmerjen sloj. Čeprav bo težil k oblasti, bo potrebno izoblikovati takšen demokratičen sistem protipritiska in nadzora različnih družbenih segmentov oziroma slojev, da bi tako (vsaj teoretično) nihče ne mogel pridobiti izključne oblasti – monopola, niti na temelju funkcije niti na podlagi lastninske in upravljalске pravice. Seveda bo to zahtevalo občasno, če že ne trajno iteracijske-korekturne postopke.

– Tudi *lastninska struktura družbe* se že in se bo bistveno menjala. Nič več ne bomo govorili o več kot 90% družbene lastnine, v kateri so bili zaposleni samo delovni ljudje. Seveda ta preobrazba ne bo preprosta, tudi ne brez socialnih konfliktov in negativnih posledic. Zlasti bi morali poskrbeti:

1. da bo lastninska pluralna struktura izrazito mobilna, podjetniško-produktivna in ne golo ali pretežno rentniška,
2. da bo ohranjena visoka mobilnost in prehodnost lastninskih oblik in
3. da bo razvit ustrezen in strog nadzor, vključno s pravično, toda tudi strogo (diferencirano) davčno politiko. Še posebej bo pomembno, da bo čimveč zaposlenih postalo solastnik (delničar itd.); s tem ne bi samo stimuli-

rali ljudi k uspešnejšemu gospodarjenju, ampak razvili prav tako pomemben socialni amortizer.

– Ena od pomembnih nalog je, da bo oblikovana čimprej *nova slovenska država* (ožje vlada) s sodobnimi funkcijami, z demokratičnimi in strogo strokovnimi metodami upravljanja ter izdelan projekt različnih možnih povezav z drugimi – jugoslovanskimi in nejugoslovanskimi narodi, pa tudi izdelan projekt (po fazah) za vključevanje Slovenije v Evropo.

– Z novimi lastninsko upravljaljskimi in organizacijskimi oblikami gospodarske in negospodarske dejavnosti, z novo vlogo države, z razvijanjem novega javnega, državnega in komunalnega sektorja pa se bo moral razvijati tudi *nov tržni, podjetniški in kapitalski sistem*. V novih razmerah plansko-blagovni sistem ni več mogoč, gospodarski sistem bo bliže t.i. koncentriranemu in neokorporativnemu tržnemu sistemu.

Sistem naj bi bil najprej tržni, kot vsak tržni sistem, po drugi strani pa vendar tudi specifičen (zaradi daljše prehodnosti sistema in zaradi posebnosti slovenske družbe). Zlasti bi morali poskrbeti, da ne bi po nepotrebnem obnavljali t.i. »fretraderskega« (tudi manchesterskega, klasično liberalnega) modela. Sodobni tržni sistem je namreč vse bolj (že ex ante) informatiziran in upravno tehnologiziran, torej ne več sistem »fizične« borbe konkurentov. To pomeni drugače povedano, da naj bi nove podjetnike preveval nov podjetniški duh, ki mu niso tuji ne narod ne kultura in ne morala, a je najvišji cilj njihovega osebnostnega delovanja in tekmovanja – življenjska kreacija in življenje kot kreacija.

Da bi država že v kali po možnosti zatrla zavestno omejevanje konkurence oziroma monopole, bo morala vlada voditi zelo premišljeno in strogo, tudi kaznovalno *protimonopolno politiko*.

Tržni sistem zahteva, da je tudi *podjetniški sistem*. To pomeni, da temeljne enote ne morejo biti delovne organizacije ali ozdi, ampak pridobitne, poslovne, kapitalske organizacije, ki jih imenujemo podjetja. Zato je vsak razvit tržni-podjetniški sistem tudi *kapitalski in profitni* (materialna in finančna sredstva so kapital). Pa so podjetja zato kapitalistične organizacije, podjetniki poslovneži pa nosilci kapitalske funkcije, to je, kapitalisti (brez slabega prizvoka). To bo vsekakor potrebno upoštevati v spremenjeni socialni strukturi družbe, o čemer sem že govoril.

Če pa je kapital organiziran v podjetjih in v podjetniških združenjih, tudi zbornici, mora biti nasproti njemu organizirano delo (delavstvo) v svojih posebnih organizacijah, to je v *sindikatih*; s tem dobimo nov odnos med delodajalci in delojemalci. Takšen sistem gotovo ne more biti samoupraven, ampak kvečjemu participativen.

Pomembna za učinkovitost sistema je tudi *podjetniška struktura*, o tem danes mnogo razpravljamo. Zelo razširjena teza s skoraj magičnim prizvokom je, da moramo razvijati (skoraj le) majhna in srednja podjetja, da so tako rekoč vsa velika podjetja za odpis in da bomo tako lahko najhitreje in najbolj uspešno stopili v Združeno Evropo. To pa po mojem ni točno. Vsaka družba ima majhna, srednja in velika podjetja; velikost je nekaj relativnega. Podjetja pač preraščajo iz majhnih v srednje in velike po organskem načelu, zato pa je potrebno najprej prepustiti samo njihovo rast tržnim zakonom, ki določajo v različnih panogah različne velikostne strukture podjetij. Čeprav menim, da mora vsaka družba prek svoje vlade skrbeti, da je v določenih sektorjih iz razvojnega in stabilizacijskega razloga

tudi nekaj velikih podjetij, točneje kombinatov, poslovnih združenj ali tudi transnacionalk.

– Tudi brez izdatne navzočnosti *tujega kapitala* ne bo šlo, saj je ta pojav danes splošna značilnost razvitega sveta. Zelo pomembno je, da vlada tega fenomena ne prepusti stihiji, ampak skrbno vodi račun z odprtimi očmi, zlasti po tehle kategorijah:

1. regionalno poreklo kapitala,
2. vrsta in boniteta kapitala,
3. poslovna oziroma produktivna usmeritev in oblike sodelovanja tujega kapitala,

4. vedenje naših podjetij in podjetnikov do tujega kapitala in
5. razmerje države do tujega kapitala (tudi omejitve).

– Novi sistem bo moral znatno intenzivneje vgraditi dve novi pomembni komponenti:

1. *ekološko, biološko, demografsko-bivalno komponento* za zaščito zdravega življenja prebivalstva, saj brez tega slovenski narod nima perspektive za življenje na tem prostoru;

2. *komponento ustreznega, razumnega regionalnega-policijskega razmeščanja različnih objektov* širom po slovenskem prostoru (z vidika bilanciranja koristi in nekoristi raznih regij in krajev). Vgrajevanje teh dveh komponent v sistem pa zopet zahteva razvito določeno narodno regionalno in urbano planiranje, v katerem ni mogoče vedno uporabljati tržnih meril.

– Čeprav model ni koncipiran kot močno *razredno konflikten*, bo pa v praksi tudi takšen že zato, ker bo tržno konkurenčen in lastninsko kapitalski. Iz tega razloga bo morala družba prav gotovo vgraditi močne regulativne in socialne stabilizatorje, da bi socialna diferenciacija ne pripeljala do takšnih konfliktov, ki bi ogrozili samo stabilnost sistema, hkrati pa bo morala vendar dopuščati neogibno diferenciacijo in selekcijo po uspešnosti, da bi bil sistem dovolj stimulativen.

– To pa ne pomeni nič drugega, kot da bo sistem v določeni meri moral biti dualen: ne le tržno konkurenčen, podjetniški in kapitalski, ampak tudi *socialni* (*»welfare«*), *z vgrajenimi socialnimi stabilizatorji*, ki bodo popravljali socialno nepravilno delitev in razvijali različno socialno varnost in zavarovanje. S tem sem hotel povedati tole: Če že poudarjamo civilnost družbe, pravnost države, demokratičnost družbene ureditve, potem moramo govoriti prav tako o zgodovinsko potrebni in za skladen razvoj naroda neogibni *socialni državi*. Smo na tisti stopnji razvoja, na kateri je razvita socialna del emancipacije človeka kot državljana. Vsako močnejše omejevanje upravičene socialne zaščite in varnosti, na drugi strani pa dovoljevanje neomejenega bogatenja manjšinskega sloja celo brez delovnega napora, ustvarjalnosti itd., v obliki raznovrstnega rentništva bi pripeljalo slovensko družbo do takšnih notranjih konfliktov in blokad, ki bi delovale podobno negativno, kot je do nedavnega delovala birokratizacija vseh vrst. V tem pomenu bi dejal, vsaj simbolično, da bo morala slovenska družba tudi v prihodnje ohraniti določene elemente *»socializma«*.

– Seveda bo moral model ali projekt razvoja razrešiti tudi *novo razvojno rang lestvico sektorjev in vej dejavnosti*. Konkretno bo potrebno selekcionirati različne industrijske panoge po njihovem prispevku k narodnemu dohodku in razvoju. Gre za ostro kritično presojo o upravičenosti določenih objektov ali proizvodnji težke industrije, tudi rudarstva, nadalje za selekcijo lahke – predelovalne industrije, t.i. starih in novih panog,

s posebnim poudarkom na selekciji elektro, kemijske, strojne itd. industrije; odprto je vprašanje specializacije in modernizacije transporta, posebna skrb bo morala veljati kmetijstvu in njegovi modernizaciji ter specializaciji, potrebno bo poskrbeti za koncept novega razvoja turistično gostinskega, hotelskega in drugega kompleksa, poskrbeti za hitrejši razvoj servisne in obrtne dejavnosti ali širše t. i. terciarnega sektorja. V okviru tega bo potrebna temeljita reorganizacija zunanjetrgovinske in bančnofinančne dejavnosti, ki mora postati bolj kompetitivna in racionalno organizirana itd.

– Posebej bom izločil t. i. *izobraževalni, raziskovalni-razvojni in znanstveni sektor* oziroma segment družbenega delovanja, organiziran v obliki šolstva, univerze, institutov, birojev itd., saj je po moji klasifikaciji predstavnik tistega intelektualnega razvojnega naboja sodobnih družb, ki mu pravimo tudi *spiritus agens* (movens). Do nedavnega, pa še danes, je ta segment eden največjih grehov oziroma pomanjkljivosti starega sistema. Če nova oblast oziroma vlada ne bo kaj bistvenega postorila na tem področju, si bo sama zvezala roke in prevzela odgovornost pred strogo zgodovino naroda.

Ali je Markovičev reformni projekt Jugoslavije s slovenskim komplementaren ali rivalski?

Do sedaj sem ravnal analitično, kot da je predmet razprave omejen le na slovensko družbo, nekako neodvisen od jugoslovanskega, to je za sedaj Markovičevega projekta reforme. Zdaj pa vpeljimo tudi to komponento in si zastavimo štiri vprašanja:

1. ali ni morda Markovičev projekt reforme le aplikacija slovenskega koncepta reforme na jugoslovanske razmere.

2. koliko jugoslovanska reforma, ki naj bi potekala v vseh republikah, kot delih federacije, ne more imeti čisto enakih elementov kot reforma kakšne republike, ki se razvija v suvereno državo in na zvezni ravni zahteva konfederativno ureditev, to je spreminjanje federacije v konfederacijo

3. v kakšni meri bi vlada določene republike (kot primer Slovenije), ki vodi suvereno gospodarsko in drugo politiko še v okviru sedanje federacije ali (celo) ne glede nanjo, uporabljala podoben model politike, kot ga uporablja Markovičeva vlada (seveda ob predpostavki, da so ali da bi bili npr. v Sloveniji enaki ali podobni elementi nestabilnosti, zastoja, krize itd.)

4. ali je od uspešnosti ali neuspešnosti Markovičeve jugoslovanske reforme odvisno, ali bo npr. Slovenija uspela s svojo reformo (kot da je (že) samostojna država zunaj jurisdikcije federalne vlade)?

Ad 1. Moram ugotoviti, da je Markovičev reformni projekt izoblikovan tako, kot da ima opravka, vsaj načeloma, z nacionalno homogeno državo, v kateri vladajo zakoni ene vlade, v kateri se morajo decentralizirani osebki obnašati enovito glede na predpise in ukrepe osrednje vlade itd.; tudi ob predpostavki, da so vsi osebki sedaj tržni, torej da imamo opravka s tržnim sistemom gospodarstva.

S takšnega vidika bi dejal, da bi verjetno slovenska vlada, vsaj po strokovnih načelih, morala uporabiti podoben model politike, npr. v boju proti inflaciji, ali morda le kakšno njegovo drugačno različico, toda ne zaradi različnega izhodiščnega cilja (civilna družba, pravna država, pluralizem lastnine, mnogostrankarski sistem, demokracija, kar vse vsebuje tudi Markovičev program kot končni politični cilj). Ali potem ni razlike?

Je in je bistvena – gre namreč za različno okolje. Recimo slovenska »demos« vladna nastopa v imenu večine slovenskega naroda; okolje ji je novoizvoljeni parlament, z večino poslancev Demosa in z opozicijo ZKS. Marković ima nasprotno kot okolje Skupščino, ki je raznoliko republiško zastopniško obarvana. ZKJ v njej ni več edina sila oziroma Marković praktično nima ob sebi pa tudi ne proti sebi nobene vodilne jugoslovanske politične stranke, vsaj ne izkristalizirano organizirane v zvezni skupščini (čeprav jo v bližnji prihodnosti lahko dobi). To pa ne pomeni, da Marković ni pod nobenim pritiskom t. i. »zveznih sil«, ki jih med drugim sestavljajo: zvezna birokracija, JLA, nadalje nekateri voditelji republiških struktur, zvezna diplomacija in nekoliko celo zelo raznotero delavsko gibanje ter del inteligenče Jugoslavije. V tem vidim tudi razlog, zakaj Marković, vsaj za sedaj, ne pristaja na nobene »republiške partikularizme«, ker bi bil tako ogrožen njegov program.

Ad 2. in 3. Markovičev program reforme federacije, še posebej s predloženimi dopolnitvami k zvezni ustavi, je prav gotovo na liniji dosedanjega modela federacije, vendar modela, v katerem federalne enote niso »nacionalne« oziroma ožje povezane z ondotnimi narodi. To pomeni, da Markovičev projekt nujno vodi k »federativni enotnosti«, k trdnejši, bolj unitarni federaciji, a to je na koncu k zmanjševanju državne suverenosti posameznih federalnih enot. V tem pomenu politika suverenih republik prav gotovo ne bi mogla biti enaka sedanji Markovičevi politiki, čeprav bi navznotraj ne bila nič manj »narodnostno« unitarna in centralna. Se pravi, da se v določeni meri, vsaj v prihodnje tudi v okviru republik – suverenih držav zastavlja vprašanje federativne ureditve kot zveze posameznih pokrajin, lahko tudi občin.

Tako Markovičeva projektirana reforma teži k utrditvi klasične federacije in se ne more preprosto spremeniti v konfederacijo.

Ad 4. Očitno je potem logična tale teza: Če bo Markovičeva reforma uspela, vsaj po poglavitnih indikatorjih, kot so: dezinflacija, uspešna zunanja trgovina, velike devizne rezerve, uspešno reševanje dolga pa tudi vsaj določeno oživljanje produkcije ter onemogočanje večjih socialnih nemirov in konfliktov, potem bo s tega vidika vsekakor manj možnosti za hkratno razvijanje republik kot suverenih držav (to velja sedaj zlasti za Slovenijo in Hrvaško), in narobe. Čeprav sklepanje ni tako preprosto. Uspešna Markovičeva gospodarska reforma spodbudi lahko tudi uspešno družbeno politično reformo – s krepitvijo pluralistične strukture lastnine, z razvijanjem mnogostrankarskega političnega sistema, z razvijanjem parlamentarne demokracije na jugoslovanski ravni. Kar bi verjetno vplivalo na spreminjanje politike vodstev tistih republik in pokrajin, ki so danes še za unitarno federacijo, celo še vedno z vodilno vlogo ZK.

Zato menim, da je usoda Markovičeve reforme v Jugoslaviji odvisna od obeh procesov: od gospodarskih (ne)uspehov in od izboljšanja ali poslabšanja političnih razmer v državi, zlasti povezanih na zapletene mednacionalne (medrepubliške, in republiško-pokrajinske) odnose. Najbolj kritično bi bilo za njegovo reformo, če ne bi že kaj kmalu uspel ne v eni ne v drugi domeni. Praktično pa sem mnenja, da njegov položaj za sedaj bolj ogroža poslabšanje političnih razmer v državi.

Glede uspešnega uresničevanja njegovega projekta gospodarske reforme pa tole: Model politike oziroma reforme je v svojem bistvu enostranski in tehnokratski. Z deflacijo, z upadanjem produkcije, z večanjem

nelikvidnosti podjetij in z njihovimi bankroti, z večanjem števila nezaposlenih se vse bolj bližamo klasični krizi. Ena logika, ki jo pozna teorija ekonomskih ciklov, je, da pridemo iz depresije oziroma krize na eni strani z izločitvijo oziroma likvidacijo bolnega segmenta gospodarstva na temelju zakona naravne selekcije, na drugi strani pa prek samokrepitve zdravega gospodarstva in tako do splošnega oživljanja celotnega gospodarstva, seveda ob močni asistenci države.

Dvomi v ta model izhoda iz jugoslovanske krize, ker je naša kriza vsesplošna in ne le gospodarska, posledica neustreznega in neučinkovitega sistema, tega pa ne moremo spremeniti kar čez noč, in to povrh še samo s tehničnimi ukrepi, kot so restriktivna denarna politika, politika tečaja, zamrzovalni ukrepi, strožje uvajanje predpisov in še kaj. Vse te ukrepe, ki jih izvaja Marković, so uporabili in so bili učinkoviti v državah z razvitim tržnim industrijskim gospodarstvom, torej z že utečenim tržnim mehanizmom, z ekonomsko racionalnim vedenjem gospodarskih oseb, s stabilnim političnim sistemom, z urejenim odnosom med državo in gospodarstvom, in še kaj.

Ostane tako le še en »adut« – tujina, ki daje Markovičevi reformi močno podporo in je lahko pomemben dejavnik s posrednim ali neposrednim pritiskom na republike pa tudi na druge segmente jugoslovanske družbe, kar bi lahko pospešilo oblikovanje nekakšne jugoslovanske proMarkovičeve politične stranke. To bi seveda na koncu lahko pripeljalo do tega, da bi Markovičeva vlada postala legalna vlada kakšne jugoslovanske stranke, ki bi imela večino, ali pa nekaterih strank iz republik (kot koalicije), ki bi videle v Markovičevi vladi vendar možnosti, da bi se postopoma bistveno spremenila politična ureditev Jugoslavije v federativno demokratično ureditev.

Slovenija – Jugoslavija, kako dalje? Sprašujem vas, bralce, ali se boste kaj lažje odločili?

Janez
Kopač

Slovensko gospodarstvo po volitvah

Ekonomija je vedno modna veda, še posebej v krizi. To bi moralo slovenske ekonomiste prav danes še posebej veseliti, pa mislim, da jih ne, ker so vprašanja prihodnosti res težka. Po drugi strani pa je precej stvari dokaj jasnih in jih bodo z veseljem spreminjali. Ekonomija je tudi nevarna veda, ker je navidezno tako preprosta, da jo obvlada vsaka gospodinja. Vendar sta ekonomika gospodinjstva in ekonomika države dve, včasih povsem različni zadevi, nasprotni po instrumentih ekonomske politike.

Slovenci kot manjši narod pravzaprav nimamo različnih ekonomskih šol. Imamo pa različne ekonomiste, ki posamezno ali v skupinicah funkci-